

Markus Tuormaa (ent. Perälä):

Merenrantatutkimuksia

Meri kuljettaa, jättää rantaan, löydettäväksi. Meri ei kuitenkaan kerro mitään tuomisensa alkuperästä vaikka löytäjä kysyy: ”mistä tämä on tullut?”

Brittein saarilla on kerätty vuosisatojen ajan rannoilta mustia siemeniä, joissa on ristinmuotoinen vaalea syvennys ja jotka eivät ole minkään kotoisen kasvin siemeniä. Keltin kielessä niitä kutsuttiin Neitsyt Mariaan viittaavilla nimillä, kuten *airne Moire* tai *cno Moire*. Suomeksi nimet tarkoittavat Marian papua tai - pähkinää. Siemeniä käytettiin suojelevina amuletteina, joita ripustettiin esimerkiksi kaulaan.¹

Luonnontieteilijät arvelivat ”Marian pähkinöiden” kulkeneen pitkän matkan jostain kaukaa. 1800-luvun alkuun mennessä teoria vahvistui merivirtojen tutkimisen myötä. Nykyään tiedetään, että siemenet ovat kulkeutuneet Keski-Amerikan sademetsistä, ensin jokia pitkin Atlantiin ja lopulta Brittein saarille saakka. ”Marian pähkinät” ovat *Merremia discoidesperma* -nimisen kiertokasvin siemeniä.²

Onnekas voi nykyäänkin löytää Britannian tai Norjan rannoilta ”Marian pähkinän”, mutta paljon helpompaa on löytää rannoilta pieniä muovisia rakeita. Vesi kuljettaa niitä pitkin maailman meriä ja heittää kaikille rannoille. Muovirakeet piirittävät jopa Etelämantereen rantoja. Luonnontieteilijät ovat antaneet rakeille ”Marian pähkinöiden” tapaisen mystisen nimen *mermaid tears* eli ”merenneidon kyyneleet”. Niiden alkuperää ei ole onnistuttu selvittämään yhtä täsmällisesti kuin *Merremia discoidesperma* -kasvin siementen. Mahdollisesti osa syntyy meren jauhaessa muovijätettä yhä pienemmiksi palasiksi ja osa taas saattaa olla suoraan muoviraaka-aineen kuljetuksista mereen valuneita rakeita.³

Plastic Ocean

Tuula Närhisen installaatio *Plastic Ocean* koostuu kahdesta osasta, joiden molempien materiaalina on merenrannoilta löydetty muovi. *Merenneidon kyyneliksi* nimetty osa on tehty pienistä muovirakeista ja *Frutti di mare* suuremmista muoviroskista. Teoskokonaisuus on nimetty valtamerten, kuten Pacific Ocean ja Atlantic Ocean tapaan.

Merenneidon kyyneleet installaatioteoksen lähtökohtana on kasa rannalle huuhtoutunutta hiekan, kasvijätteiden ja muoviroskan sekoitusta. Sitä on lajiteltu erilaisin seuloiin, jolloin muusta aineksesta on erottunut puhtaita muovirakeita, ”merenneidon kyyneliä”. Seulat on asetettu seinälle esille. Teokseen kuuluu myös ”merenneidon kyynelistä” pujoteltu kaulanauha.

Seulat ovat kuin valaan hetuloita, joiden tehtävä on seuloa merivedestä planktonia. Ne vain on suunniteltu planktonin sijasta seulomaan mereen levinyttä uutta ainetta. Toisaalta luonnolle vieras aine tarttuu myös luonnon ”seuloihin”, sillä monet merieläimet luulevat muovirakeita kalankuduksi ja syövät niitä. ”Merenneidon kyynelistä” on aiheutunut suuri ekologinen ongelma.

Omalla etäisellä tavallaan muovikin toteuttaa luonnon kiertokulkua. Niin kuin kaikki materiaali hajoaa luonnossa, muuttuu maaksi jälleen, myös muoviesineet jauhautuvat meren aaltojen ja hiekan hionnassa teolliseksi lähtökohdakseen pieniksi raakamuovirakeiksi, kunnes ei enää voi tietää, ovatko rakeet vasta olleet matkalla tuotantolaitokseen vai ovatko ne jo ”eläneet” muoviesineenä. Muo-

vin ”kiertokulku” ei kuitenkaan yhdy elävän luonnon kiertokulkuun. Rakeet hajoavat yhä pienemmiksi hiukkasiksi haittaamaan aina pienempiä eläviä organismeja.

Taiteilija on pujotellut merenneidolle kaulanauhan. Merenneito ei ole biologinen olento. Hänen hahmoonsa ihmiset ovat vuosituhansien ajan heijastaneet käsityksiään jostakin tuntemattomasta.⁴ Antiikissa merenneito oli seireeni, joka houkutteli merimiehiä laulullaan, mutta jonka kosketus oli tappava. Myös H. C. Andersenin *Pieni merenneito* -sadun pohjalla on kansankertomus merenneidon viettelevyydestä ja tappavuudesta. Vanhan kalastajapariskunnan aikuiseksi kasvattama merenneito rakastuu ritariin ja – ilmeisesti tahtomattaan – tappaa suudelmalla rakastettunsa. Andersenin sadussa merenneidosta on tullut viattomampi, mutta hän säilyttää viettelevyytensä. Närhisen teos on osa merenneidon elämää: kaulanauha on kaunis, mutta se kuristaa, tunkeutuu pienimmänkin merenelävän kurkkuun, horjuttaa ekosysteemiä ja kuristaa kenties lopulta ihmisenkin.

Pieni merenneito –sadun alussa kuvaillaan veden sinistä peiliä, joka kätkee sisäänsä merenkuninkaan valtakunnan. Sadunkertoja kuvailee ihmeellisiä vedenalaisia puita ja kasveja, joiden varret huojuvat pienimmästäkin vedenväreilystä sekä merenkuninkaan linnaa, jonka muurit ovat korallia, ikkunat meripihkaa ja katot simpukankuoria. *Merenneidon kyyneleet* –teoksellaan Närhinen johdattaa Andersenin tavoin teoksen katsojan sinisen vedenpeilin ääreen.

Minkälaisessa linnassa tämä merenneito ja hänen kansansa asuu? Merenneidon valtakunnassa kaikki on muovista. Taiteilija kertoi, miten hän näki kerran muovipussin meressä ajelehtimassa. Sen liikkeet muistuttivat meduusan liikkeitä. Tästä näystä innostuneena hän alkoi kerätä merenrannoilta kaikenlaista meren tuomaa muoviroskaa ja koota siitä erilaisia merikasveja ja –eläimiä. Muoviset merenelävät esitetään vedellä täytetyissä muovilaatikoissa kuin Plastic Oceanista kerättyinä museonäytteinä. Tieteellisen dokumentoinnin tapaan näytteistä on myös valokuvia. Merenelävät muistuttavat surkuhupaisasti ”täytettyjä merenneitoja”, joita historian kuluessa on kyhätty milloin mistäkin materiaalista todisteeksi merenneitojen olemassaolosta. Vaikka yksikään Närhisen veistoksista ei esitä itse merenneitoa, tuntuvat ne paljon pätevämmiltä todisteilta hänen olemassaolostaan kuin vaikkapa Lontoossa vuonna 1822 esitelty ”merenneito”, joka koostui kalanpyrstöstä, orangin kallostasta ja luultavasti paviaanin hampaista.

Useassa veistoksessa on käytetty köyttä ja styroksia. Aiemmin köydet tehtiin usein kasvi- ja eläin- kuiduista kuten hampusta, pellavasta ja jouhista. Nykyään köydetkin ovat muovia. Närhisen teoksessa köysi palaa luontoon: avautuneista köysikuidusta tulee merivuokon lonkeroita ja lumpeen heteitä, ehjistä köydenpätkästä taas levän tukirankaa.

Merenelävät tarvitsevat myös kellukkeita huojuakseen sulavasti vedessä. Esimerkiksi rakkolevän ilmarakot kannattelevat muuten velttoa kasvia. Muovinen rakkolevä kelluu ilmarakkojen sijasta pienten styrokspalojen varassa. Styroksia ajautuu monesti rantaan, kun kalankuljetuslaatikot rikkoutuvat. Styroksinpala saattaa myös olla peräisin vaikkapa verkonkohosta.

Andersenin Pieni merenneito katseli sinistä vedenpeiliä alhaaltapäin. Hänelle ihmisten maailma oli se mitä ihmisille merenalainen maailma. *Frutti di mare* on kuva tässä heijastavassa tai läpinäkyvässä peilissä.

¹ Milliken, William; Bridgewater, Sam: *Flora Celtica*. Birlinn Limited, Edinburgh 2004.

Carmichael, Alexander: *Carmina Gadelica*. Oliver & Boyd, Edinburgh 1900.

² Vanhanen, Suv: *Merenkiviä ja muita aaltojen aarteita*. Suomen luonto, syyskuu 2007.

³ BBC NEWS: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/science/nature/6218698.stm> Published: 2006/12/07 18:10:29 GMT

⁴ Kaikki tämän kirjoituksen merenneitoja ja seireenejä koskevat tiedot ovat peräisin kirjasta *Leikola, Anto: Seireenejä, kentaureja ja merihirviöitä, Tammi, Helsinki 2002*.